BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA MUSTAQIL TA’LIM SHAKLLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

M.Q.Mamayusupova
Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimida mustaqil ta’lim shakllarini tashkil etishning pedagogik asoslari, ularning o‘quvchilar intellektual rivojlanishidagi o‘rni hamda mustaqil ta’lim mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, mustaqil ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli vositalardan foydalanishning samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot davomida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik mexanizm, innovatsion texnologiya, interfaol metod, kompetensiya, mustaqil fikrlash, ta’lim samaradorligi.

Аннотация: В данной статье раскрываются педагогические основы организации форм самостоятельного обучения в системе начального образования, их роль в интеллектуальном развитии учащихся, а также вопросы совершенствования механизмов самостоятельного обучения. Кроме того,

проанализирована эффективность использования инновационных педагогических технологий, интерактивных методов и цифровых средств в процессе самостоятельного обучения. В ходе исследования разработаны методические подходы, направленные на развитие самостоятельного мышления учащихся начальных классов.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, начальное образование, педагогический механизм, инновационная технология, интерактивный метод, компетенция, самостоятельное мышление, эффективность образования.

Annotation: This article discusses the pedagogical foundations of organizing independent learning forms in primary education, their role in the intellectual development of students, and the issues of improving the mechanisms of independent learning. In addition, the effectiveness of using innovative pedagogical technologies, interactive methods, and digital tools in the process of independent learning is analyzed. During the research, methodological approaches aimed at developing independent thinking skills of primary school students were developed.

Keywords: independent learning, primary education, pedagogical mechanism, innovative technology, interactive method, competence, independent thinking, educational effectiveness.

Mustaqil ta’lim o‘quvchilarning o‘qituvchi rahbarligida yoki mustaqil ravishda bilimlarni egallashi, tahlil qilishi, umumlashtirishi va amaliyotda qo‘llashi jarayonidir. Bunday faoliyat o‘quvchilarda erkin fikrlash, mas’uliyatlilik, izlanish va muammoli vaziyatlarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Mamlakatimiz ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ham o‘quvchilarning mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratmoqda. Yangi davlat ta’lim standartlari va kompetensiyaviy yondashuv asosidagi dasturlarda o‘quvchilarning mustaqil ishlashi, axborotni izlash va undan samarali foydalanish kompetensiyalarini rivojlantirish muhim vazifa sifatida belgilangan.

Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’lim shakllarini takomillashtirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish o‘quvchilarning ta’lim sifati hamda dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mustaqil ta’limning nazariy asoslari. Mustaqil ta’lim tushunchasi pedagogika fanida o‘quvchining bilish faoliyatini tashkil etishning muhim shakllaridan biri sifatida talqin etiladi. Pedagog olimlarning fikriga ko‘ra, mustaqil ta’lim o‘quvchini faol subyekt sifatida shakllantirib, uning bilimlarni mustaqil egallashiga zamin yaratadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari ularning mustaqil faoliyatini tashkil etishda alohida yondashuvni talab qiladi. Chunki kichik yoshdagi o‘quvchilarda diqqatning beqarorligi, tez charchash, o‘yin faoliyatiga moyillik kabi holatlar kuzatiladi. Shu sababli mustaqil ta’lim shakllari o‘quvchilarning psixologik xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishi zarur.

Mustaqil ta’lim quyidagi pedagogik tamoyillarga asoslanadi:izchillik va tizimlilik; ongli va faol ishtirok; individual yondashuv; motivatsiyani kuchaytirish; amaliy yo‘naltirilganlik; hamkorlik va refleksiya.

Mazkur tamoyillar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi hamda ularni mustaqil izlanishga undaydi.

Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’lim shakllari. Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etishning turli shakllari mavjud bo‘lib, ular o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi va yosh xususiyatlariga mos ravishda qo‘llaniladi.

Mustaqil topshiriqlar: Mustaqil topshiriqlar boshlang‘ich ta’limda keng qo‘llaniladigan usullardan biri hisoblanadi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarning mavzuni mustaqil o‘rganishi, tahlil qilishi va xulosa chiqarishiga yordam beradi. Masalan, matn asosida savollarga javob topish, misollarni mustaqil ishlash yoki rasm asosida hikoya tuzish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi.

Ijodiy faoliyat: Ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning tasavvuri va kreativ fikrlashini rivojlantiradi. Rasmlar chizish, hikoya yozish, kichik sahna ko‘rinishlarini tayyorlash kabi faoliyatlar bolalarda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Guruhli ishlash: Guruhli ishlash jarayonida o‘quvchilar o‘zaro hamkorlik qiladi, fikr almashadi va muammoni birgalikda hal qiladi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Loyiha asosida o‘qitish: Loyiha asosida o‘qitish o‘quvchilarning mustaqil izlanish olib borishiga yordam beradi. O‘quvchilar ma’lum bir mavzu bo‘yicha ma’lumot to‘playdi, uni tahlil qiladi va yakuniy natijani taqdim etadi.

Raqamli ta’lim vositalari: Bugungi kunda elektron darsliklar, mobil ilovalar va multimedia vositalari boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etishda muhim o‘rin egallamoqda. Interaktiv topshiriqlar va videodarslar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Mustaqil ta’lim shakllarini takomillashtirishning pedagogik mexanizmlari. Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni samarali tashkil etish uchun bir qator pedagogik mexanizmlardan foydalanish zarur.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash. Ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Sinkveyn”, “INSERT” kabi metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Masalan, “Klaster” metodida o‘quvchilar mavzu yuzasidan o‘z fikrlarini mustaqil ravishda ifodalaydi va tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlaydi. “BBB” metodida esa o‘quvchilar mavzu bo‘yicha bilganlari, bilishni istaganlari va o‘rganganlarini tahlil qiladi.

Individual yondashuvni kuchaytirish. Har bir o‘quvchining qobiliyati, qiziqishi va bilim darajasini hisobga olish mustaqil ta’lim samaradorligini oshiradi. Individual topshiriqlar orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi nazorat qilinadi va ularga mos metodik yordam ko‘rsatiladi.

Motivatsiyani shakllantirish. Mustaqil ta’limning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan o‘quvchilarning motivatsiyasiga bog‘liq. Rag‘batlantirish, maqtov, baholash va qiziqarli topshiriqlar orqali o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish mumkin.

Refleksiya va o‘z-o‘zini baholash. Refleksiya jarayonida o‘quvchilar o‘z faoliyatini tahlil qiladi, kamchiliklarini aniqlaydi va xulosalar chiqaradi. Bu esa o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Ota-onalar bilan hamkorlik. Boshlang‘ich ta’limda ota-onalar bilan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga ega. Uy sharoitida mustaqil topshiriqlarni bajarishda ota-onalarning pedagogik yordami o‘quvchilarning muvaffaqiyatini oshiradi.

Mustaqil ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish. Interfaol metodlar o‘quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Bunday metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish bilan birga ularning bilimlarni chuqur o‘zlashtirishiga yordam beradi.

“Sinkveyn” metodi orqali o‘quvchilar mavzuni qisqa va mazmunli ifodalashni o‘rganadi. Sinkveyn tuzish jarayonida o‘quvchilarning lug‘at boyligi va ijodiy tafakkuri rivojlanadi.

“INSERT” metodi bilan ishlash jarayonida o‘quvchilarning mustaqil tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘yin texnologiyalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin faoliyati muhim ahamiyatga ega. Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarning mustaqil faoliyatga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Raqamli texnologiyalar asosida mustaqil ta’limni rivojlantirish. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ta’lim tizimiga ham katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Elektron ta’lim resurslari o‘quvchilarning mustaqil bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Boshlang‘ich ta’limda multimedia vositalari, elektron platformalar va mobil ilovalardan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish;
- mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- axborotni tez va qulay qabul qilish;
- masofaviy ta’limni tashkil etish;
- individual ta’lim trayektoriyasini yaratish.

Shuningdek, raqamli vositalar yordamida interaktiv testlar, animatsiyalar va videodarslardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi.

Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’lim shakllarini samarali tashkil etish o‘quvchilarning bilim olish faolligini oshiradi. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil topshiriqlar va interfaol metodlardan muntazam foydalanilgan sinflarda o‘quvchilarning:

- o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari yuqori bo‘ladi;
- mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi;
- darsdagi faolligi ortadi;
- ijodiy yondashuvi shakllanadi;
- kommunikativ kompetensiyalari rivojlanadi.

Shuningdek, innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi sezilarli darajada ortadi.

Pedagogik tajribalar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil ta’lim shakllaridan foydalanishda o‘qituvchining metodik mahorati muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchi o‘quvchilarni mustaqil faoliyatga yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va motivatsiya beruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘lishi kerak.

Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’lim shakllarini takomillashtirish o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Mustaqil ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli vositalardan samarali foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini, ijodiy yondashuvini va o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantiradi.

Shu bois boshlang‘ich ta’lim jarayonida:

- mustaqil topshiriqlar tizimini takomillashtirish;
- individual yondashuvni kuchaytirish;
- interfaol metodlardan keng foydalanish;
- raqamli ta’lim resurslarini joriy etish;
- ota-onalar bilan pedagogik hamkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Mazkur pedagogik mexanizmlar o‘quvchilarning ta’lim sifatini oshirish, mustaqil bilim olish kompetensiyalarini rivojlantirish va barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Очилова Ф.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА //Библиотека статей Шоха. – 2026. – Т. 1. – № 1.

2. M.Q.Mamayusupova https://www.neliti.com/publications/675347/umumta-lim-maktablarida-strategik-rejalashtirishning-sifat-korsatkichlari

3. O.M. Jabborova, Z.A. Umarova, L.B. Babaxodjayeva — “Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi”**-**MALIK PRINT -2021**y**

4. L.Muxtorova-“Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi” Grand Kondor Print**-**2025